

(fol. 188a) وفي اليوم الخامس عشر قبل العصر صُرفت القبلة من جهة بيت المقدس الى جهة الكعبة بعد ان توجه في الصلاة نحوه ثمانية عشر شهراً حتى نزل (I) «ومن حيث خرجت فول وجهك شطر المسجد الحرام» وامرهم أن يجعلوا الكعبة ومقام ابراهيم قبلة حيث ما كانوا فصارت الكعبة قبلة للمسلمين «ولكل واحد من الامم «وجهة هو مولياها» (2). فأما اليهود فما امرهم موسى بالتوجه الى جهة دون جهة وكانوا كما قال الله تعالى «فأينما تولوا فثم وجه الله» (3). ومكثوا على ذلك الى زمان داود عليه السلام. فامرهم داود بالتوجه الى بيت المقدس فهو قبلتهم من حينئذ. وأما النصارى فقبلتهم مشرق الاعتدال لما أمروا به من التوجه الى الجنة ودلوا عليها بطلوع الشمس منها. وأما السامرة فقبلتهم جبل البريك (4). وأما المجوس فقبلتهم الشمس ويصلون اليها عند الطلوع والغروب وعند نصف [النهار] ويصلون ايضاً الى النار والماء وجميع الخلائق ويسبجون [الله نحوها] (5)

(1) Sure 2, 149/4 — (2) Sure 2, 148/3 — (3) Sure 2, 115/09 — (4) Hs التريك, von EISSFELDT verbessert nach Maqrizī, *Hīyat* 2, 477, Z. 6 v. u. Bulaq — (5) in SACHAUS Ausgabe الله تعالى نحوها

Indische Handschriften von Ibn Ḥazms *Ġamharat Ansāb al-ʿArab*

Von

OTTO SPIES, BONN

Durch die wertvollen Handschriftenstudien H. RITTERS, die uns bedeutende Schätze in den türkischen Bibliotheken erschlossen haben, ist deutlich geworden, daß die ältesten und besten Hss arabischer Werke meist im Orient ruhen und daß eine kritische Textausgabe niemals ohne Berücksichtigung dieser Tatsache veranstaltet werden sollte. Diese Feststellung hat auch im Falle von LÉVI-PROVENÇALS ausschließlich auf Grund westlicher Hss veranstalteten Ausgabe von Ibn Ḥazms *Ġamharat Ansāb al-ʿArab*¹⁾ Gültigkeit. Die besten und ältesten Hss dieses Werkes bewahrt der Osten, und Textlücken, sowie zweifelhafte oder unklare Stellen der Ausgabe können mit Hilfe dieser Hss ausgefüllt bzw. geklärt werden. Gerade in einem Werke dieser Art gilt es ja besonders, die genaue Form der vielen Eigennamen festzulegen, die in der Ausgabe oft verlesen sind. Zum Beweise hierfür gebe ich im folgenden einige Textstücke, die in der gedruckten Ausgabe fehlen, sowie einige Kollationsproben und schicke eine Beschreibung der Hss voraus.

I. Die Handschriften

1. Bankipore. Die Hs ist ausführlich im *Catalogue of the Arabic and Persian Mss. in the Oriental Public Library at Bankipore*, Vol. XV, p. 195—197 unter Nr. 1101 besprochen. Die Hs ist nicht datiert, scheint vielleicht aus der 2. Hälfte des 8. Jh. d. H. zu stammen; auf dem 2. Blatt hat as-Sayyid al-Ḥabīb an-Nasīb, der früheste Besitzer der Hs, seinen Stammbaum gegeben, den er bis auf ʿAlī zurückführt. Am Anfang, wo der Stammbaum mit *Bismiʿllāh* beginnt, wird als Datum 785 gegeben. Tinte und Schrift sowohl des Datums wie des Stammbaumes sind gleich.

¹⁾ Ibn Ḥazm al-Andalusi, *Djamharat Ansab al-ʿArab*. Edition critique par E. LÉVI-PROVENÇAL, Le Caire 1948, Editions al-Maaref. Herrn Kollegen W. CASSEL danke ich für die Überlassung eines Exemplars dieser Ausgabe.

Daraus kann man schließen, daß die Hs in oder kurz vor dem Jahre 785 A. H. geschrieben ist¹⁾. Diese wie auch die folgenden Hss enthalten am Ende die Genealogien der Berber, der Berber-Stämme, Tagr, der Israeliten und der Könige von Persien²⁾. Die Hs ist sehr wichtig, worauf schon im Vorwort des *Catalogue* hingewiesen wurde.

2. Rampore. Titel und Verfasser der Hs in *Fihrist Kitāb 'Arabī* I, 633, 294 Seiten, durchschnittlich 27 Zeilen auf der Seite, Größe 11¹/₄ inches × 8 inches³⁾, Satzspiegel 8¹/₂ inches × 5¹/₂ inches, datiert 984 A. H., Mittwoch Nacht 17. Ġumādā II, Schreiber nicht genannt, jemenitisches Neshī, Überschriften rot, zuweilen fehlen sie, wofür dann leerer Raum gelassen ist, verschiedentlich Randnoten, auf dem Titelblatt Besitzvermerke. Einer der Eigentümer ist Moḥamed b. al-Ḥusain, wobei es sich wohl um Moḥammed b. al-Ḥusain b. Amīr al-Mu'minīn al-Mansūr billāh handeln dürfte (vgl. BROCKELMANN, *GAL*, Suppl. III, 1296). Ein anderer Vermerk zeigt, daß die Hs. an die Abkömmlinge der Familie 'Abdallāh b. Ḥusain aš-Šarafi in der Zeit des Amīr al-Mu'minīn al-Mutawakkil 'ala llāh im Jahre 1074 gekommen ist; dieser al-Mutawakkil war Imam der Zaiditen 1055—87/1645—77 (vgl. BROCKELMANN, *GAL*, Suppl. II, 560). Der dritte Eigentümer war Moḥammed b. Sa'id b. Šalāh b. Šalih mit der Jahreszahl 1081 A. H. Als vierter Eigentümer ist 'Imrān b. Moḥammed al-'Arif al-Madanī genannt⁴⁾.

3. Eine Hs befindet sich in der Privatbibliothek von Shah Ihsanullah in Surti; sie ist eine moderne Abschrift des Rampore Ms.

4. Eine weitere Abschrift liegt in der Sind Library. Diese beiden Hss haben keine Bedeutung, da es sich um moderne Abschriften handelt.

5. Istanbul, 'Alī Amīrī 2413: datiert Sonntag, den 10. Muḥarram 1040 A. H., deutliches Neshī, mit kritischen Randbemerkungen, auf dem Titelblatt Besitzvermerke, einer von Moḥammed 'Alī, ein anderer von 'Abdallāh b. Amīr al-Mu'minīn al-Mutawakkil 'ala llāh mit dem Datum 1093. Durch freundliche Vermittlung von H. RITTER besaß ich Photos dieser Hs, die mir leider in Breslau verlorengegangen sind⁵⁾.

¹⁾ So hatte ich mir damals notiert mit der Bemerkung: Angabe des *Catalogue* stimmt nicht! Heute bin ich mir nicht mehr sicher, ob 700 oder 900 zu lesen ist.

²⁾ Was LÉVI-PROVENÇAL, *Introduction*, p. 10 als Besonderheit seiner Hs hervorhebt.

³⁾ Nach inches, nicht cm. gerechnet.

⁴⁾ Mit Hilfe von *Maṭla' al-budūr* ließen sich wohl die Besitzer feststellen; aber nicht einmal aš-Šaukānī, *al-Badr* ist mir zugänglich.

⁵⁾ Zu besonderem Danke bin ich Herrn Mgr. RYSZARD BÖHM, Seminarium Papirologii der Universität Warschau, verpflichtet, der mein Ms. in meinem Hause in Breslau sichergestellt und mir großzügigerweise überlassen hat.

II. Einige Ergänzungen

Mit Hilfe der genannten Hss können die in der Ausgabe als *بياض* bezeichneten Lücken ausgefüllt werden. Ich bezeichne diese Hss, aus denen ich einige Proben biete, folgendermaßen: A = Istanbul, B = Bankipore, C = Rampore. B und C stimmen weitgehend überein und gehen auf denselben Archetypus zurück, während A größere Varianten aufweist und wohl einer anderen Vorlage als B und C folgt. A ist nicht so wichtig wie die indischen Hss; A ist die Abschrift eines recht ungebildeten Schreibers, der wenig Sachkenntnisse hatte und die Eigennamen oft verlesen und falsch punktiert hat, zuweilen aber doch wieder richtige Lesungen aufweist; es finden sich manche Auslassungen, die ab und zu auf Haplographie zurückgehen. Nach dem Doppelpunkt hinter dem überstrichenen Wort gebe ich die Ergänzung.

- A وبنو مؤاب وبنو مواب، B om، A وبنو مؤاب، C وبنو مؤاب، عيصاف: عيصاف BC عيصاف: عيصاف ٤/٨
 — ١١/٤٦١ شانا: زانا BC شانا A وقال بعضهم ضرى بن زجيك بن مادغس بن ير ABC — ١٩/٤٦٤ من: من صدينة ABC — ١٨/٤٦٥ ملوزة منهم بنو: هنزوة منهم بنو امية BC — ١٥/٤٦٨ قته: قته اسا
 — ABC — ١٦/٤٦٩ وهو المنور... قاهات: وهو فورح بن صافن بن قاهات بن لوى C om، AB
 — ١٧/٤٦٩ منهم: منهم اساف وهيمان ABC — ٢/٤٧١ [بن يهوشافاظ]: بن يهوشافاظ A يهوشافاظ BC
 — ١٠/٤٧٢ و: ومنجيا AC منجا B — ٩/٤٧٢ الملوک: الملوک سوى بنى داود (دادا) BC
 — ١٢/٤٧٢ من لوى بعد ABC — ١٢/٤٧٢ هرودوس: هرودوس زهرى سبعة ايام وسوى بنى سبعة (وهو ثمانية A) اعوام، وسوى عمرى وابنه احاب وابنا احاب زحريا وبورام (بورم C) ثمانية وثلثين سنة لا يدري من اى سبط كان هؤلاء ABC ١٦/٤٥٤ قضاة: قضاة، وبنو جرم بن ربان بن حلوان بن عمران بن الحافى بن قضاة، — ١٧ قضاة: قضاة، و بنو القين بن جسر بن شيع اللات ابن اسد بن وبرة بن تغلب بن حلوان بن عمران بن الحافى بن قضاة — ١٨ قضاة: قضاة، وبنو كلب ابن وبرة بن تغلب بن حلوان بن عمران بن الحافى بن قضاة A ١٠/٤٢٨ صصعة: صصعة، وبنو كلاب ابن ربيعة بن عامر بن صصعة وبنو قشير بن كعب بن ربيعة بن عامر بن صصعة وبنو عقيل بن كعب بن ربيعة بن عامر بن صصعة BC

S. 240, 13—16 ist in den dem maghribinischen Archetypus folgenden Hss etwa ein Blatt ausgefallen. Die Lücke lautet:

وجزيمة بن نصر بن شداد بن شيطان صحب المختار وابنه نصر بن خزيمة قتل مع زيد بن على رحمه الله، ومن بنى اسيد بن جذيمة الحصين بن اسيد بن جذيمة قتله رباح بن الاشئل الغنوى وعفير بن حليس ابن اسيد بن جذيمة قاتل حمل بن بدر الفزارى وابو شريح قرواش بن هنى (هبنى BC) بن اسيد بن

جذيمة قاتل حذيفة بن بدر الفزاري ، ومن بنى عفير بن رواحة زَهْدَمَ وقيس ابنا حزن بن وهب بن عفير
ابن رواحة وهما اللذان نازعا مالك بن سلمة بن قُشَيْرٍ في أسر حاجب بن زُرارة وفيهما يقول قيس بن زهير
(Ag¹ X, 43):

جزاني الزهدمان جزاء سوء * وكنت المرء يجزي بالكرامه

واما ولد حنظلة بن رواحة فهم بنو غطفان (عقفان A) بن حنظلة دخلوا في بني مرة بن نُشْبَةَ بن غيظ بن
مرة فقالوا بنو غطفان (عقفان A) من ابي حارثة من مرة بن نَشْبَةَ بن غيظ (om A) وهم رهط أُرطاة
ابن سُهَيْبَةَ (شهبه ABC) الشاعر ، ومن بنى عبيد بن ربيعة بن مازن بن الحارث بن قُطَيْبَةَ بن عيس القاضي
ببغداد علي بن ظبيان بن هلال بن قتادة بن حزن بن حارثة بن معقل بن عبيد بن ربيعة ، ومن بنى جروة
ابن الحارث بن قطيعة بن عيس صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم حذيفة بن اليمان وهو حذيفة بن
الحَسِيلِ (الحسل B) بن جابر بن ربيعة بن جروة بن الحارث قتل ابوه رضي الله عنه يوم أحد وسعد بن
حذيفة وابو عبيدة بن حذيفة وعمران بن حذيفة ضرب مصعب بن الزبير عنق سعد بن حذيفة
صبراء لميله مع المختار ، وولد غالب بن قطيعة بن عيس مالك بن غالب (om A) وعوذ وقيس
فولد مالك مخزوم وعبد فمن بنى مخزوم بن مالك بن غالب بن قطيعة بن عيس خالد بن سنان بن
عيث (غيث A) بن مريظة بن مخزوم الذي يقال (له A) انه نبي وسباع بن يزيد بن ثعلبة بن قنزعة بن
عبد الله بن مخزوم له صحبة والشاعر الفارس عنصرة بن شداد بن موية بن فرار بن مخزوم و
الحطية الشاعر واسمه جردول (جردل BC) بن أوس بن مالك (om A) بن جونة (جونة ABC) بن
مخزوم ، ومن بنى عبد بن مالك بن غالب بن قطيعة رُبَيْ بن حراش (خراش ABC) بن جحش بن عمرو
ابن عبد الله بن بجاد (نجد A) بن عبد بن مالك بن غالب يروي عنه واخوه ربيعة بن خراش (حراس A)
ومسعود بن خراش البقية له اليوم (ومسعود... اليوم om A) وكتب النبي صلعم الى ابيهما خراش فمزق
كتابه ، وهنم بن مسعود بن عدى بن بجاد (نجد A) بن عبد له صحبة ويشر بن الحارث بن عبادة بن سريح
ابن بجاد (نجد A) بن عبد له صحبة وهم عشرة وفدوا على رسول الله صلعم فصار شعارهم الى اليوم عشرة ،
ومن بنى افلت بن ناشب بن هرم (هدم ABC) بن عوذ بن غالب بن قطيعة قنان بن دارم له صحبة ، ومن
بنى عبد الله بن ناشب بن هرم (هدم ABC) (بن لوم +A) بن عوذ الربيع الكامل وعمارة الوهاب وقيس
الحفاظ وانس الخير (Ag¹ XVI, 20) بنو زياد بن سفيان بن عبد الله بن ناشب ولبنى حبيش بن حبش
(om A) بن سفيان اخي زياد بن سفيان لهم (om A) ثروة بالشام منهم كان قُرّة بن شريك بن مرثد بن
الحارث بن حبيش (حبش BC) المذكور أمير مصر للوليد (منهم امير مصر الوليد BC) بن عبد الملك
وعروة الصعاليك وهو عروة بن الورد بن عمرو بن زيد بن عبد الله بن ناشب والورد بن عمرو والد عروة
المذكور كان سبب الرهان بين قيس بن زهير وحذيفة بن بدر ففقيه كانت حروب (حرب A) الرهان

المشهوره ، مضى بنو عيس بن بغيض بن ريث بن غطفان بن سعد بن قيس عيلان (مضى... عيلان om A)
ولهم بأبذة بالاندلس عدد .

وهؤلاء بنو ذبيان بن بغيض بن ريث بن غطفان

ولد ذبيان بن بغيض هاربة البعا (التعما BC) بطن صغير دخلوا في بني ثعلبة بن سعد وعامر بطن صغير
دخلوا في بني يشكر وسلامان بطن صغير دخلوا في بني عيس وسعد وفزارة وفيهما العدد والشرف

هؤلاء بنو سعد بن ذبيان بن

بغبيض بن ريث بن غطفان

ولد سعد بن ذبيان عبد بطن صغير دخلوا في بني مرة بن عوف وهم رهط العباس بن سعد صاحب
شرطة يوسف بن عمر (عمرو A) و عوف وثعلبة

هؤلاء بنو ثعلبة بن سعد بن ذبيان بن

بغبيض بن ريث بن غطفان بن سعد بن قيس عيلان

منهم ربيعة بن عبد الله بن نوفل بن اسعد بن ناشب بن اسيد بن رزام بن مازن بن ثعلبة بن سعد بن
ذبيان الذي أدخل خالد بن الوليد على غطفان والشماخ ومزرد وجزء بنو ضرار بن سنان بن امامة (امة BC)
ابن عمرو بن جحاش بن بجالة بن مازن بن ثعلبة بن سعد بن ذبيان شعراء مشاهير واسم الشماخ معقل واسم
مزرد يزيد وقد قيل انهم بنو ضرار بن حرملة بن صيفي بن اصرم بن انماس (اياس A) بن عبد غنم بن
جحاش ثم اتفق القولان كما ذكرنا قبل ، ومنهم بنو عياض البيروني (البيروني ABC) بالاندلس وهم
بنو عياض بن انس بن الحارث بن سفيان بن وهب بن جابر بن حليس بن ياسرة (ناشرة A) بن ماضرة
ابن بجالة (محالد A) بن مازن بن ثعلبة بن سعد بن ذبيان مضى بنو ثعلبة بن سعد بن ذبيان بن بغيض بن
ريث بن غطفان بن سعد بن قيس عيلان

هؤلاء بنو عوف بن سعد بن

ذبيان بن بغيض بن ريث بن غطفان بن سعد بن قيس عيلان

ولد عوف بن سعد بن ذبيان مرة ، وفيهم العدد والبيت ودهمان بطن صغير وقد قيل ان عوف بن سعد
هذا انما هو عوف بن لؤي بن غالب بن فهر ، فولد مرة بن عوف بن سعد غيظ وفيه العدد ومالك وسهم
وصرمة والوارد (الساور A) وهم سلامة وعصيم وخصيلة ، فولد غيظ بن مرة نشبة وعدى ويرويع ، منهم
غطفان وسنان ابنا ابي حارثة بن مرة (hier schließt der Text 240, 16 an)

III. Einige Kollationsproben

Die folgenden Kollationsproben sollen lediglich dazu dienen, den Bestand und den Wert der eben besprochenen Hss aufzuweisen; denn erst dadurch kann man sich ein klares Bild von ihnen machen. Größere Kollationen haben mir gezeigt, daß die indischen Hss — natürlich auch neben Fehlern — nicht nur Varianten aufweisen, die manchmal mit den uns bekannten, zuweilen wohl von Ibn Ḥazm benutzten Quellen übereinstimmen, sondern auch in vielen Fällen die richtigen Lesungen der Eigennamen enthalten. Manche Verlesungen der Textausgabe gehen sicherlich auf das Konto des maghribinischen Duktus, z. B. الافلح für الابلح S. 53 (3 ×), علفة für علبة S. 421 (4 ×), سلیم für منولة S. 243, 16 بنو خولة (3 ×) S. 419, 3 usw. Die überstrichene Zahl bezeichnet die Seite der Ausgabe, die folgende Zahl die Zeile der Seite.

٤/١١ فيه: فيها A — ٦ نميم: تيم ABC — ٧ قيس: بني قيس ABC — ١١ لؤى، وعوف: لؤى بن غالب وسامة بن لؤى وقد قيل وخزيمة بن لؤى وسعد بن لؤى وعوف ABC — ١٥ يعرفون: ويعرفون BC — ١٦ وهم بنو: وهم ABC — ١٨ نزار: هزان AB هراب C — ١/١٢ بن جارية om BC جارية A — ٤ اسامة: سامة ABC | كراز: كران A — ٦ اسامة: سامة ABC | القديم: القديم ABC — ١٢ عقب عبد: عقبه A — ١٣ العدد: العمود ABC — ١٥ صعصة السلمية: صعصة ABC — ١٦ بعد: بعد موت BC — ١٧ ضعيفة: ضعيفة ABC — ٢١ غنم: نيم B | معبد: سعيد A — ٤/١٣ الفتح لمكة: فتح مكة ABC — ٨ ابوطالب وابو لهب: ابا طالب و ابا لهب ABC — ١١ بنى: بنين ABC — ١٢ لهب: لهب ام عبد الله وابى طالب والزبير ABC — ١٣ ام عبد الله وابى طالب والزبير: om ABC | عاتكة: فاطمة A — ١٤ بن عامر: بن عابد ABC | عمران: عمران بن مخزوم A | وضرار: om A — ١٦ وام الزبير: ام الزبير ABC | وهب: وهب BC — ١٨ الخزاعية: الخزاعية والتيداق بن عبد المطلب ايضا امه خزاعية A

٨/٢٣٩ ووزدة والحارث: om ABC | برد: نذر BC — ٩ ومن: و BC — ١٠ رواحة: رباح و رواحة BC — ١٢ فمن ولد: فولد ABC — ١٢ حزيم: حذيم ABC | بنو: بني ABC — ١٥ وغبراء: وغيرها ABC | قتلته: قتله AC | كليب: كلب BC — ١٨ وحراش وجرير: وجرير وخذاش A وخذاش و عمر وجرير BC | فمن... زهير: فمن بنى زهير قيس بن زهير و BC — ١٩ جماعة: جماعة ABC — ٢٠ جزء: جرير BC

٢/٢٤٠ نسبت: نسب BC | حيار: خيار ABC — ٣ بالشام: بالشام وعمهما عبد الله بن جزء (جرير BC) كان سيدا بالشام ABC | قرّة: فروة A — ٤ بعثه: بعثه النبي ABC große Text- lücke. ٧ غيط: غيط ABC | سهية: شهية A — ٢٠ بن عمرو: om ABC — ٢/٢٤١ الهيدام:

الهيدام ABC | عمارة: عمارة بن خريم واخوه عثمان بن عمارة ABC — ٤ زيد: يزيد AB — ٦ ولم... شيء: om A — ٧ لئكن: ليكن BC — ٨ علفة: علقمة A — ٩ نشبة: نشبة بن مرة ABC | غيط: غيط ABC — ١٠ غيط: غيط ABC | الشاعر: om ABC — ١١ ضباب: صبا A | غيط: غيط ABC | علفة: علقمة A — ١٤ له: om A — ١٥ له: om BC | الملك: الامير ABC — ١٨ من... يكلم om ABC

٢/٤٠٦ يزيد: زيد ABC — ٣ معدى كرب: عمى كرب ABC — ٤ ومرحب: ذو مرحب ABC | ايمن: ايمن A — ٧ قيس بن صنعاء: قيسى بن صبيعا BC — ١٤ ابن اخى: ابن BC — ١٥ حمص: حمص لعبد الله بن صالح بن علي BC — ١٧ خيران: حبران ABC — ٢١ شعبين: شيبين ABC — ٤/٤٠٧ خيران: حبران ABC — ٩ مالك: مالك بن زيد BC — ١٢ حضور: حضور وميم BC — ٢٠ موهوب: موهوب ABC — ٢/٤٠٨ هذا: هذا اخو ABC | ابهم: ابهما BC — ٤ ابن عمرو: ابو عمرو ABC — ٦ يمين: بين ABC — ١٠ امه: امه ربحانة BC — ١١ شهر: شهر ABC — ١٦ حرث: كرب بن ابرهة BC — ٢/٤٠٩ اويس: اوس A (öfters) — ٥ نميم: نيم AC — ١١ ذى يزن: بنى ذى يزن A — ١٥ بالنون: بالنون C باليون AB — ١٦ موب: موت BC — ١٧ مقر: مقرى A مقرا BC — ٢/٤١٠ قبيلان: قبيلان بحمص ABC — ٩ ابو حسان: om A | جعفر: جعفر AC — ١٠ جعفر: يعفر AC | كريب: كريمة C — ١١ ارذان: ارذان AC — ١٢ زيد: زيد ابن زيد A — ١٣ جعفر: يعفر AC — ١٤ المثلة: المسلة A — ١٥ اكثوم: اكثوم ABC — ١٩ بدمار: بدمان AC — ٢٠ سحط: سحط BC — ٢٢ ملكيكرب: بن كلتيكرب BC | شعر: شعر ابن رعش BC شعر يرعش A — ١/٤١١ الصوار: الضوار A الضرار BC — ٤ بن سبا: om ABC — ٥ كليكرب: كلتيكرب AB — ٦ المذكور: om A — ٧ اسعد: om A — ١١ هلال: هلال الهجرى BC — ١٤ بنت ابي، واشرح: بنت ابي شرح BC ابي شرح... جدن بن: om A

٥/٤١٨ الطول: الطوال BC | حزيمة: حزيمة ABC | هؤلاء: om BC — ٦ كعب: كلب ABC — ٧ بنى تغلب: تغلب BC — ٨ ذوى: ذوى ABC — ١٦ فى عذرة: فى بنى عذرة AC (2 ×) | ووائل: ومعاوية ووائل ABC

٤/٤٦١ ابنا اسمه: ابن اسمه AC — ٥ زناتة: زناقاة A — ٦ صولات: مولات AC مولات B | سقفو: سقرو BC شقمو A | جندواذ: بندواد ABC | يملا: نملك BC — ٧ هرسق: هرسن BC | بدا: بد BC — ١٠ وريمث: ورهيت A — ١١ زناتة: زناقاة A | شانا: زانا BC — ١٣ اوربغ: اوربغة AB اوزبغة C | هوار: هوار C هواره A — ١٥ هوار: هواره A — ١٦ اندارة: انزارة BC — ١٧ هتروقة: هنزوتة BC | وصنبرة: فصنبرة BC — ١٨ كملان: بنو كملان ABC

البربر بالانسانس: ٤٦٢ — ٤٦٧

— BC ١٩/٤٦٢ بنو دليم: بنو ابي دليم ABC | ملزوزة: ملزوزة CB — ٢٠ بلاد: بلاط BC —
 ٢٠ — ٢١ برية... برية om A — ٢٢ بن الياس: بن الياس بن شذونة ABC — ١/٤٢٤ الوزير:
 — الامير A — ٢ لقتت: لغيت BC | فيلة: قبيلة B قبيلة AC — ٣ شبل: سيل C | زانا: زانا ABC —
 — عزون: غزون AB (so auch später) — ٦ شوذر: شوذر ABC — ٧ لكن: اكن A —
 ٨ سرنة: سرية AC | تيروال: تيروان BC — ٩ فرفون: فريبر BC مري ولاية A | من ماردة:
 ABC om — ١٠ نبيه: نته ABC | ابي الاخطل: الاخطل A | من شذونة: من هنزونة ABC
 الفرج: ابي الفرج AC — ١١ رسين: ادا نس A | اريس BC — ١٢ من مغيلة: من مغيلة om A — ١٢ ابي
 om A — ١٢ الامراء ايضا: om ABC — ١٥ بنو: بنو A — ١٦ بنو ذى... هواره: om BC |
 قنة: نيه BC | هوتونة: هنزونة ABC — ١٧ ملزوزة: هنزونة ABC — ١٨ مغيلة: معتلة C —
 ١٩ من... برنة: من صدينة برنة: ABC | الهاسة: المهاسة BC — ٢٠ اران: ادانس A اريس
 B ارايش C — ٢١ ايضا: om A | وورناط: om ABC | ارنيط: اونيط A — ٢٢ عمروس
 بوشقة: عمروس بوشقة وبربشتر (برسير) ABC — ٢٣ مديونة... بلا شك om A —
 ٦ سوماني: سماني C | زغلل: رجل AC زغلل B — ٧ مسجد فرانك: مسجد BC | خالد: خاله BC —
 ١٠ وكان: كان A — ١٢ بنو ذى: بنو ذى A — ١٢ فرفون: فرفون B فرفون A (3 ×) — ١٤ سعد:
 سعيد BC | هاشم: هشام BC — ١٦ لهم ثروة: وكان لهم عدد وثروة ABC — ١٨ ملزوزة:
 هنزونة — ١٩ ال: om B — ٢٠ فقتله: om BC — ٢١ فما: فلم C — ٢٢ بقية: بقية لهم
 ABC | كثير: كبير A

٢/٤٦٦ جميلة: جملة ABC — ٣ دانس: ادانس AB ادانس C — ٤ ابي دانس: بنو ادانس AB
 C ادانس) — ٧ تهلت: تلت A تلت BC — ٨ تنسب: ينسب A (2 ×) — ٩ رحمه: رحمهم
 BC — ١١ وكذات: وكرات BC — ١٢ مقر: مقرا BC | ناكور: تاكور ABC | يوطافان: يوطاباك
 A يوطابان BC | مصاد: صصاد ABC — ١٣ بطرسونة: بطرسونة C بطرشوشة B | التي: الذي C —
 ١٧ كتامة: كشامة B (2 ×) — ١٨ قزديرة: بربره B بربروه C — ١٩ مهلب: المهلب BC —
 ٢٢ عمرو واحمد بن محمد: عمر احمد بن محمد BC عمرو محمد A — ١/٤٦٧ كان هشهم محمد:
 وكان منهم ابو (ابوه) محمد BC | ولدذر: واردر BC ولزدر A — ٤ جميل: حميل ABC —
 ٦ رجل: رجل واحد A — ٧ قرطبة: افريقية BC | بن يوسف om A — ٨ اشونة: اسونة ايضا
 BC اسونة A¹⁾

¹⁾ Inzwischen sind mir die Besprechungen von W. CASKEL im Oriens IV, 168 bis 171 und Ḥamad al-Ġāsir in Mağallat al-mağma' al-'ilmī al-'Arabī, Bd. 25, 1950/1360, 246—258 bekannt geworden.

Das Futuwwa-Kapitel in Ibn Ġa'dawaihis

Mir'āt al-Muruwwāt

Von

FRANZ TAESCHNER, MÜNSTER IN WESTF.

Wie es von Interesse ist, das Bundeswesen der Futuwwa von seiner Hauptblütezeit als Ordensrittertum und höfischem Sportverein in den letzten Jahrzehnten des Abbasiden-Kalifats¹⁾ bis zu seinem Ausklang im Zunftwesen²⁾ zu verfolgen, so ist es auch von Wichtigkeit, Dokumente zu sammeln, die uns Einblick in die Entwicklung dieses Bundeswesens aus der Zeit vor der Regierung des Kalifen an-Nāṣir li-dīnillāh (reg. 1180—1225) geben können. Es lassen sich da, wie ich schon früher ausgeführt habe, drei Lebenssphären erkennen, die dem komplexen ethischen Begriff der *Futuwwa* (wörtl. 'Jugend', dann 'Jungmannentum, Rittertum', endlich 'Ritterlichkeit') huldigten: einmal war er mit einer den Begriff 'Ehre' einschließenden Bedeutung der ethische Grundbegriff der arabischen und persischen Adelskreise und von da wohl auch gewisser Gesellschaftsschichten in den Städten; zum andern spielte er mit einer Verschiebung des Ehrbegriffs auf die Bravour hin dieselbe Rolle in gewissen kämpferisch eingestellten Kreisen, die teils zu terroristischen Banden (als solche '*aiyārūn* 'Briganten' genannt) hinabsanken, teils als Grenzkämpfer (*ġā'ir*, Pl. *ġuzāh*) im hl. Kriege gegen die Ungläubigen, im

¹⁾ Einen allgemeinen Überblick über das Futuwwa-Bundeswesen bietet mein Aufsatz *Die islamischen Futuwwabünde, Das Problem ihrer Entstehung und die Grundlinien ihrer Geschichte* in: ZDMG 87, 1933, S. 6—49; über die Futuwwa als Ordensrittertum vgl. meinen Aufsatz *Das Futuwwa-Rittertum des islamischen Mittelalters* in: Beiträge zur Arabistik, Semitistik und Islamwissenschaft, hrsg. von R. HARTMANN und H. SCHEEL, Leipzig 1944, S. 340—385.

²⁾ Über das islamische Zunftwesen und seinen Zusammenhang mit der Futuwwa vgl. BERNARD LEWIS, *The Islamic Guilds* in: The Economic History Review VIII, 1937/38, S. 20—37; FRANZ TAESCHNER, *Das Zunftwesen in der Türkei* in: Leipziger Vierteljahrsschrift für Südosteuropa 5, 1941, S. 172—188.